

Ballerup By

paa Udskiftningens Tid omkring Aaret 1780 med
adskillige Træk af Livet i Ballerup omkring den Tid.

Ved P. C. Tüchsen.

I den Korthed, som Aarbogens Raaderum nødvendig maa forlange, skal vi behandle det ovennævnte Emne; det foreliggende Materiale i saa Henseende i Rigsarkivet og Landsarkivet for Sjælland er meget omfangsrigt, saa en Begrænsning af det af foranstaaende Hensyn er ganske nødvendig. Vi skal i det følgende behandle Stoffet under følgende Afdelinger: 1) egentlige Landboforhold, 2) personlige Forhold og 3) Retsforhold o. lign.

Egentlige Landboforhold.

Ved Aar 1778 fandtes i Ballerup By 23 Selvejergaardmænd eller, som de dengang selv kaldte sig, Bønder, Gaardmænd, Jordbrugere eller Bomænd. Ejendomsforholdet til Gaarden traadte ikke stærkt i Forgrunden, skønt Ejerne i 1706 havde faaet kgl. Skøde paa deres tidligere Fæstegaarde; meget hyppig ser man Gaardmændene, naar de kraftig skulde betegne deres Stilling, kalde sig „Kongens Bønder“, en Betegnelse, de følte sig stolte af i Forhold til andre Folk. Desuden havde Præsten og Birkedommeren Jord, den sidste dog kun Fæstejord; Skoleholderen havde

Ret til at græsse 2 Køer og 6 Faar i Overdrevet. Jorden til de 23 Gaarde og Fæstegaarden samt tildels Dømmergaarden laa i Fællesskab, saaledes at den enkelte Gaard havde sin Jord paa mange forskellige Steder i Bymarken, et Forhold, der absolut hindrede en fornuftig Drift og Behandling af Jorden. Gaardene laa alle i Byen (en nødvendig Følge af Fællesskabet m. H. t. Jorden) paa følgende Steder og med følgende Navne og Ejere, idet det daværende Navn paa Gaarden ikke i alle Tilfælde har kunnet oplyses: A. Melle m nuværende Lundegaards- hus og Rejsestalden: 1) Lundegaard, Lars Villumsens Enke; 2) Højagergaard, Svend Svendsen, „gammel og fattig Mand“; 3) nuværende Nygaard (dengang uden Navn), unge Peder Jørgensen; 4) Haabet, Paul Knudsen; 5) „den nye Gaard“, Christen Andersen; 6) Holmegaard, Villum Nielsen, „indbygget i“ 7) Borupgaard, Ole Larsen, der „laa ud til Marken“. B. I Nærheden af Kroen laa Dommersgaarden, som ikke regnes med i Tallet 23, Birkedommer N. Sundby; 8) Søgaard, Niels Pedersen; 9) nuværende Rosengård (da uden Navn), Hans Jensen, „tilbyggt Dommersgaarden“. C. Paa Strækningen fra Urmager Buss' nuhavende Ejendom mod Nord: 10) Damgaard, Hans Pedersen; 11) nuværende Kirstine- lunds Hovedparcel (da uden Navn), Hans Christensen; han kalder Niels Pedersen og Hans Pedersen „2 af mine Naboer“; „anselig Bygning, stor Have med Frugttræer“; 12) Donejegaard, Jens Nielsen. D.: 13) Dyregaard, gl. Peder Jørgensen, laa „midt i Byen“. E. Ved Fattighuset mod Lindegaard laa: 14) Birkegaard, Peder Larsen, „velhavende“, den eneste brandforsikrede Gaard i Byen, „en Hjørnegård i Byen“, „laa langt ude i den ene Ende af Byen“; 15) Brønsgaard, Ole Nielsen, „fattig, men ung“, „Nabo til Peder Larsen, hans Svoger“; 16) Hedegaard, Christian Andreasen, Bygningerne „meget gamle og forfaldne“; 17) Lindegaard, Lars Andersen, var i 1781 Oldermand, „meget fattig og gammel, bør ikke udflytte“, ligger „udenfor“ 14) og 15). F.: 18) Bavnegården paa sin

nuhavende Plads, Jørgen Hansen, 75 Aar gl., velhavende, Sognefoged, døde under Udskiftningen. G. Ved C. Reehs Tømmerplads laa: 19) Krejerupgaard, kaldes ogsaa, og maaske rettest, Krøjergaard (af at „krøje“ Sæden ned?), Anders Andersen, „en fattig Mand, hans Hustru var i Sinds Urolighed“. H. Den tidligere saakaldte „Tallerkenrække“, nedbrændt for nogle Aar siden: 20) Vejgaard, Jon Jonsen, laa „midt paa Gaden“, d. e. Frederikssunds Landevej, der gaar midt gennem Byen og er dens „Hovedgade“. I. Paa Dyrlæge Olsens og Husejer Chr. Thunøs nuhavende Ejendomme laa: 21) Taaregaarden, Lars Sørensen, „yderlig fattig, 3 Længer slet af Bygning“. K.: 22) Kroen, Hejle Pedersen, laa paa sin nuhavende Plads. L.: 23) Maglegaard, Peder Pedersen; denne Gaards Beliggenhed i Byen har det været os umuligt at udfinde. — Naar til disse 23 Ejendomme lægges Præstegaarden og Dommergaarden, fandtes altsaa i Byen 25 egentlige Gaardbrug. Kromanden var bleven Jordbruger ved at købe Halvdelen af Jorden til Nr. 20 af Jon Jonsen med Bygningerne; derved er i den senere Tid fremkommen den urigtige Tro, at Ballerup Kro engang skal have ligget paa denne Gaardsplads; den har siden 1690 ligget paa sin nuhavende Plads „ved Vangeledet“. Ved den endelige Udskiftning blev der et Jordbrug til, nemlig 26) Skolen, der rijk udvist Jord i Overdrevet. Desuden boede der i Byen mellem 60 og 70 Husmænd, der fra gammel Tid havde Adgang til mod en ringe Betaling til Bylavet, d. e. Gaardmændene, at græsse hver en Ko og nogle Faar i Overdrevet, men de havde ikke Del i Gaardhartkornet og fik derfor ingen Jord ved Jorddelingen, hvor meget de saa med Rentekamrets (Finansministeriets) Anbefaling tiggede og bad Bønderne derom; disse holdt strengt paa deres Ret til Jorden, skønt den var ret værdiløs, og skønt der var nok at tage af. De første, der ansøgte Rentekamret om Udskiftning af Fællesskabet og deraf følgende Udflytning med Gaardene, var Paul Knudsen (Haabet) og Christen Andersen (den nye Gaard), der i deres Ansøgning af 14. Juli

1778 viste den Resignation at udbede sig Størstedelen af de dem tilfaldende Lodder i Overdrevet. Allerede d. 8. Aug. var Andragendet bevilget og Lieutenant Kjærulff beordret til at foretage Udskiftningen, ligesom der tilsagdes dem ret betydelig Bygnings- og Rydningshjælp. Dette gav de øvrige 21 Bønder Lyst til ogsaa at være med, og deres Ansøgning er dateret 7. Septbr. 1778; den blev allerede bevilget d. 3. Oktober, ogsaa med Tilsagn om betydelig Hjælp. Kjærulff opmaalte nu Byens Jorder, og d. 13. September 1779 udmeldtes paa Birketinget i Ballerup „4 Byen digre og upartiske Mænd“ til at taksere Byens Jorder, nemlig Sognefoged Mads Pedersen i Mørkhøj, Sognefoged Peder Madsen i Bagsværd, Sognefoged Lars Nielsen i Stavsholt og Gaardmand Christian Bertelsen i Bagsværd. Den 27. Septbr. afhjemlede de deres Forretning, og af denne ser vi, hvilken Mængde Agerskifter der var i Byens Marker, og Navnene paa dem, Navne, af hvilke de fleste forlængst er gaaede af Brug og glemte. Vi skal her anføre dem: I s ø n d r e M a r k e n: Holdan Aas, Store Stadager, Sur Sild, Lille Tjørnebjerg, Smaa Stadagre, Valbekær, Danmark, Rødsten, Marebæk, Rommel Holm, Lange Agre, Tvingsholm, Slusengene, Engelholm, Brovs Agre, Store og Smaa Kornhøje, Store og Smaa Taarekær, Tværhøjsagre, Store Tjørnebæk, Gassestykkerne, Store Elletsagre, Vanningsbjerg, Ellet Engen, Degne Sløjen paa Skovlunde Mark, Kronen for søndre Ende af Lange Agre. I østre Marken: Tofterne, Ladekærs Tofter og Agre, Grøn Røjel, De store Lerholme, Liebes Dys, Gaasedam, Store og Smaa Slettebjerg, Donæjerne, Præstens Sløje, Ærtedam, Hakkerødsletten, Skytorn, Kongsengene, God Morgen, Store og smaa Galte Røjel, Langekærn, Dyrestykker, Kragagre, Smaa Lerholme, Hvilengene, Tyveskaar, Tapagre, Tornegrim, Store og Smaa Bavneagre, Præstens Sløjer ved Landevejen og do. mellem Tornegrim og smaa Bavneagre, Skovlunde Sløjen og Kratagre. I n ø r d r e M a r k e n: Tofterne, Brostykkerne, Damsagre, Ejebjerg, Pilagre, Vingerne, Momerne, Lille Dysser, Lange Dysser, Tranemoseagre, Lerholm,

Dyndsagre, Hanrejsletten, Evishøjstykker, Bavnebankerne, Tyvetørn, Tranemoseengen, Kastebjerg, Ryedsagre, Snøgholm, Dalskjel, Ruesagre, Højstens Aas, Smaa og store Torsagre, De øverste og de nederste Lundeberg, Præstens Lerholms Sløjer, Præstens Sløjer mellem Dyndsagre, Kastebjerg og Bavnebankerne. I Lillevangen: Store og nedre Bohjerg, Indelukkeengene og Oreledsengene. I Engshaven i den søndre Mark: Lutter Enge uden Navne. I Syvendes Vænge: Husmandslod, Skriverlod, Skæggestættelod, Skytteholmslod og Præstens forlods Stykke. Der fandtes altsaa 98 Agerskifter og Enge fordelte rundt om i alle Bymarkerne.

Nu skulde man altsaa til at fordele den opmaalte og takserede Jord mellem de forskellige Gaardbrugere, og man skulde tro, at det havde gaaet let, idet Landvæsenskommissionen, der mødte Masser af Gange i Ballerup, virkelig viser sig at have været besjælet af Iver for at gøre Ret og Skel mellem alle; men det gik ikke saa let som tænkt: Bønderne var nogle haarde Halse, anførte af Vilhelm Nielsen paa Holmegaard og bistaaede navnlig af en Vinkelskriver i Naboløs i København. Næsten alle vilde de blive boende i Byen og ikke flytte ud, og dette var jo umuligt at imødekomme for alles Vedkommende; de fandt paa de utroligste Paafund for at blive i Byen og diskuterede op baade med Bibelsprog og haandgribelige Løgne, naar ikke andet kunde klare deres Forlangender. Helt galt gik det til ved et Aastedsmøde den 1. Oktbr. 1779, hvilket ses af Landvæsenskommissionens „underdanigste Pro Memoria“ af 4. s. M. til Amtmanden Scheel-Plessen, hvori, efter at der er omtalt, at det den paagældende Dag slet ikke vilde gaa med Forretningen, skrives følgende: „I Førstningen kunde man ikke udgrunde, hvortil denne Uvillighed til at udflytte og tage Udlod gav Anledning, da alle som en Mand (nemlig de, som blev proponeret at udflytte) vare af et Mundheld og Beslutning, hvilket gav Anledning til at udforske, om nogen Ophavsmand kunde være hertil, som og omsider blev kendt; og naar han ikke, som vi have Aar-

sag at formøde, saavel før havde givet de øvrige i Forvejen Lektioner, som og i vor Nærværelse ført Ordet for de andre og opmuntret dem til Genstridighed til at udflytte og tage Udlodder, skønt de alle blev lovet den muligste Hjælp og Understøttelse, tros næppe andet, end de jo til Udflytning havde bekvemmet sig.

Personen er Bonden Villum Nielsen i Ballerup. Han var ikke alene for sin Person aldeles uvillig til at udflytte, skønt han og Naboer dog aldrig til nogen Nytte eller Bekvemhed kan blive tildelt nogen Jordlod fra Gaarden uden af en smal Strimmel derfra ud til Markeskel i Strækning af næsten en Fjærding Mils Vej, men ved sin overbydende og opmuntrende Tale bestyrkede de andre at holde paa slige Tanker. Han, nemlig Villum Nielsen, saavel som de andre blev end ydermere foreholdt og betydet, at saadan Jorddeling, som de nu paastaa at ville have, hverken blev ham eller nogen anden til Fordel, men meget mere til største Skade, og derfor ikke af os kunde samtykkes. Men uagtet alle foretagende overbevisende Grunde blev dog bemeldte Villum Nielsen ikke alene fast ved sin engang fattede Mening, men sagde derhos, at de rige Bønder burde flytte ud og tage Udlodderne, omendskønt de efter deres Gaardes Beliggenhed kunde faa Jorderne derudenfor, og derimod lade de fattige, hvis Gaarde staa paa Fald, blive boende i Byen og derved tildeles Jorderne, da han, Villum Nielsen, sagde at være en af de fattigste, hvortil han dog selv skal være Aarsag formedelst hans bekendte Uordentlighed og Liderlighed.

Hr. Galskødt, som med al Flid bidrog til at fremme et saa nyttigt Foretagende med Jorddelingen til Landets Lyksalighed, umagede sig endvidere forinden Forretningens Slutning, der havde varet fra om Formiddagen til Kl. 6 om Eftermiddagen, at overtøye alle vedkommende om Fordelen baade nu og i Eftertiden af den af os samtlige proponerede Jorddeling og Udflytning, men alle overtydende og fremførte Grunde gjorde liden eller ingen Virkning, især for den bekendte Villum Nielsen, der ligesom Tals-

mand for dem alle fremførte Ordet, ja han blev endog saa grov og opbragt uden Aarsag, at han lod falde disse Ord: „At Hr. Galsckjødt var kun en Tjener, men han en Kongens Bonde, han respekterede ham for sin Herre, men ikke for sin egen Person.“ Og da Hr. Galsckjødt i Koldsindighed bad Villum Nielsen at vise sig høflig eller i Mangel deraf at forføje sig ud af Forsamlingen, aabnede Døren for ham og viste ham, tagende ham ved Armen, der at gaa ud.

Da nu slig Opførsel af bemeldte Villum Nielsen ikke kunde andet end give Anledning til Forretningens Standsning, saameget mere, da det lod som flere, skønt uden noget ytrende, blev styrket i deres hidtil udviste Genstridighed med at udflytte og tage Udlodder, saa saas at være forgæves, især da Dagen var saa nær til Ende, med den begyndte Forretning dennegang at fortfare.

Disse Omstændigheder og de af oft bemeldte Bonde viste Grovheder og uanstændige Opførsel kan vi (for at forekomme onde Følger, og paa det ikke andre skal opmuntres til at følge denne stridige Mands Eksempel, der let kan sætte Landvæsenkommissionen blot baade for Grovheder og Farligheder) ikke undlade for Deres Excellence underdanigst at andrage ikke saa meget i Hensigt til en fortjent Straf over bemeldte Villum Nielsen som alene ved en taalelig Revselse for dennegang maatte anses, at Revselsen kunde tjene ham til Rettelse og Forbedring og andre Ligesindede til Skræk og Advarsel; thi naar Bøndernes Ondskab ikke sættes Grænser, kan man billigen frygte for ikke alene ej noget hos dem at udrette, i hvis man maatte befales, men snarere tilsætte enten Liv eller Helbred, medmindre man altid kunde være forsynet med en tilstrækkelig Overmagt.“

Denne Episode og „Promemoriets“ i sin Helhed maa have taget paa Amtmandens Kræfter; thi først hen i Januar 1780 forebragte han Sagen for Rentekamret, men tog da ogsaa fat for Alvor. Efter at have refereret Sagen gør han følgende Indstilling: „For nu at forekomme de Føl-

ger, heraf kunde flyde, og mit Embedes Myndighed vedligeholdes, og at jeg saavel som min Fuldmægtig, naar han er i Forretninger paa mine Vegne, kan erholde den tilbørlige Respekt og Lydighed, maa jeg herved tjenstskyldigst have anmodet: At det kgl. Rentekammer ved det kgl. danske Kancelli vilde have udvirket en Resolution: At bemeldte Bonde Villum Nielsen for hans Overhørighed, slette og uforsvarlige Opførsel, andre til Eksempel, kunde vorde paalagt i Jern at arbejde i Fæstningen en Maaned. Jeg har valgt denne Vej for at hæmme sliq Uorden i Stedet for at tiltale Bonden ved ordinær Rettergang, da jeg baade anser det for upassende og farligt, om jeg skulde procedere mig min Embeds Myndighed til gennem Retterne imod denne og enhver ulydig Bonde.“

Det var altsaa Amtmandens Mening, at Villum Nielsen uden Lov og Dom skulde være Fæstningsslave i en Maaned, fordi han havde optraadt ganske vist temmelig uparlamentarisk overfor Fuldmægtigen, der jo beskrives som en ren Engel. Men det virker ganske befriende at se, hvorledes det danske Kancelli (nu Justitsministeriet) paa en Tid, da Retten maaske ikke altid var saa let at faa fat i for Bonden, dog ikke vilde være med til den Spas, men fuldstændig lovret resolverede til Hr. Amtmanden: „— — Thi skulde man i saadan Anledning herved tjenstligst have Dennem tilmeldt, at De paa Embeds Vegne haver at lade fornævnte Villum Nielsen for saadan hans Opførsel paa lovlig Maade tiltale.“

Denne Villum Nielsen, hvis Slægt endnu lever frodigt som en af de faa tilbageværende Slægter fra Udskiftningens Tid, og om hvem der endnu tales meget i Ballerup, har sikkert været en meget ejendommelig Person. Han holdt til paa Kroen og omtales som en meget stærk Mand. En Dag sad han som sædvanlig paa Kroen, da en Bonde fra en anden By, der var paa Rejse til København med 4 Tdr. Rug, kom ind og beklagede sig over den slette Vej, der var vanskelig at køre paa. Det, mente Villum Nielsen, var ikke noget at jamre sig over, han kunde magelig bære

alle 4 Tdr. Rug paa engang hjem til sin Gaard, som ganske vist laa tæt ved Kroen. Den fremmede Bonde spidsede Ører og væddede om Rugen, at det kunde Villum N. ikke gøre; men denne tog den fremmede paa Ordet og bar Rugen hjem, 2 Sække under hver Arm; rigtignok traadte han saa haardt i sine Træsko, at de „smadredes“. Nu hylede den fremmede Bonde selvfølgelig for Alvor, men Sagnet fortæller, at Villum N. var ædelmodig og forærede ham den ene Sæk Rug tilbage. En anden Gang var Villum dømt til at bære „den spanske Kappe“, formodentlig for nogle Spektakler; men saa snart han havde faaet den paa, sprængte han den og kastede Stumperne fra sig.

Trods Landvæsenskommissionens Modgang med Villum Nielsen ved Forretningen den 1. Oktober 1779 holdt den dog atter Møder i Ballerup den 8. og 20. s. M., og ved dette sidste Møde fuldførtes i Virkeligheden Delingsplanen, selv om der senere var en Del Klager fra og Kævelerier indbyrdes mellem Bønderne. Navnlig var Bønderne ihærdige med at begære Hjælp til deres nye Bygninger, til Stens Rydning, Gravning af Brønde og Stengærders Sætning, og man maa erkende, at Rentekamret var meget lydhor i saa Henseende, idet der tilstodes hver enkelt betydelige Beløb, hvis specielle Størrelse vi dog ikke kan komme nærmere ind paa. Ihærdige til at klage var navnlig Peder Larsen paa Birkegaarden og Ole Nielsen paa Brønsgaard; de sad i mange Aar paa deres Gaarde i Byen, hvorfra de ikke vilde vige, og de maatte tilsidst omtrent drives ud, og det med Penge; Ole Nielsen opnaaede henved 700 Rdl., hvorved maa bemærkes, at 1 Rdl. da var lige saa meget værd som nu en 6—7 Kr. Medens disse 2 Gaarde nu er af de bedste i Byen m. H. t. Jordens Kvalitet, var Jorden sikkert dengang, da den var ganske raa og udyrket, meget slet, saa man forstaar egentlig godt deres Modstand og Klager. Medens Forretningen d. 20. Oktober 1779 var den egentlig grundlæggende, holdtes der endelig en Forretning d. 6. September 1780, der afrundede det hele. Et Par af Peder Larsens og Ole Nielsens Klager skal vi an-

føre med deres Ordlyd, den første med sin originale Skrive-
maade; de viser os den forfærdelig krybende Tone, man
mente at maatte anslaa, selv om man derved fik sin Me-
ning fremsat.

Til
Kongen!

I allerdybeste underdanighed fordrister jeg mig aller-
underdanigst at ansøge Deres Kongelige Majestæt om aller-
naadigst bønhørelse; allernaadigste Konge, da min Jord er
udlagt paa en afskyelig afstand under Nr. 10 i Ballerup
saaledes og i saa slæt end Tilstand, at jeg med Køene
og smaae umyndige Børn i Mængde Deres Majestæt er
mig tildeelt af Guds Naade og Forsyn, og da Kroemanden
i Byen har Kiøbt en gaard mit i Byen beliggende; Saa er
dog imidlertid de andre befalet at udfløtte og deres Jord-
lodder tilligemed mig paa det rædsommeligste og ubeha-
geligste Sted tildeelt, da Kroemanden i den Stæd, har sine
Jorder ved Gaarden tildeelt og mit i Byen, og da jeg saa-
ledes ligger paa udkanten, hvorfor passerer da dette? Det
er jo den allerhøieste urimelighed og ubillighed, som jeg
ved høj Kongelig Naade og befaling paa det jeg ikke skal
blive en forarmet og Fattig Mand med Køene og børn aller-
naadigst vil vente contramanderet; Som al min levetid med
liv og blod forbinder mig at henleve.

Stormægtigste Allernaadigste
Arve Konge og Herres
allerunderdanigste
Tjener
Ole Nielsen.

Ballerup, 16. 11. 1781.

Til
Kongen!

I allerdybeste Underdanighed fordrister jeg mig at ned-
lægge i Støvet for Deres Kongelige Majestæts Fødder
denne min allerunderdanigste Ansøgning.

Allernaadigste Konge! I August 1780 har jeg gjort allerunderdanigst Ansøgning og siden idelig allerunderdanigst fordristet mig i Kontinuation af samme min besværlige Sag, da min Formand Johan Olsen havde Gaarden med min Kone i en 10 Aar som Fæstebonde, og jeg nu har haft samme i 25 Aar, i Begyndelsen som Fæstebonde, indtil Deres Majestæts allernaadigste Resolution af 6. Maj 1766 tillagde mig med flere den kongelige Naade meddelt ved højkongeligt Skøde paa min Gaard i Ballerup Nr. 11, og er mig nu bleven paalagt, at jeg skulde fraflytte Gaarden og tage imod andre Lodder, endog Gaarden ligger i Udkanten af Byen og er en Hjørnegaard. Min Formand og jeg har saaledes drevet Jorden i 30 Aar og derover og bragt Jorden, som ligger rundt om Gaarden, i den allerbedste Stand, og skulde jeg nu tvinges at tage den mig tildelte Jordlod, maatte jeg aldeles med Kone og Børn blive en forarmet Mand. Da jeg dog har været den første og eneste, der har forsikret min Gaard i Brandkassen 1771 den 31. December. Jeg vil derfor allerunderdanigst forvente allernaadigst Bønhørelse, at jeg maa sidde i Rolighed i denne min allernaadigst forundte Frihed, og da den er en Hjørnegaard i Byen, saa vil jeg allerunderdanigst forvente ved højkongelig Naade og Resolution maa blive liggende; da jeg har vel i min Enfoldighed modtaget en halvhundrede Rigsdaler, saaledes har jeg i Uvidenhed paa foregaaende Overtalelse ladet mig forlede til det allerede passerede i Henseende til Udlodden og i Henseende til det højlovlige Rentekammers Delingsplan af 3die Maj 1781, at jeg skulde uvægerlig beholde den mig tildelte Jordlod. Thi min Gaard, forinden den skete Udlod blev stipuleret, har jeg haft 10 Tdr. Land, men Udlodden m. v., Rentekammerets Erklæring i Efterretning, er af saa ringe Beskaffenhed lignet mod det andet af Udlodden. Og Jordens Svaghed til at frembringe den aflagte Flid usandsynlig af vedkommende ved Aastedsforretningen d. 5. Sept. a. c. ved at sige mig fornøjet paa denne Maade ved et Glas Vin, som de andre gøre, og ved den Lejlighed tror sig i den bedste Ro; hvad som indgaas i Mindrearrighed eller

Vildelse efter Lovens 3die Bog, skal ikke gælde. Saa skulde jeg derfor allerunderdanigst begære af Deres Majestæt, at mig igen allernaadigst maatte forundes min Jord og min Kratpart min Jord tildelt. Da Præsten og Kromanden er denne Del af Jorden tildelt, og som sandsynligvis nærmere af Rentekamrets Delingsplan allernaadigst maatte ses. De som have faaet deres Jordlod for de fleste, som ligger ved Græsningen, har faaet tillige deres Kratpart, dog dem uafvidende, forinden Oberlandmaaler Hr. Morville oplyste dem derom, da Undermaaleren Hr. Fensmark havde tildelt disse Mænd i Byen deres Promolaleris Kratpart, men saadan er ikke bleven mig tildelt, ligesom at den mig tildelte Jordlod er saa slet og stenagtig, at jeg ikke kan subsistere eller bestaa mig. Jeg skulde derfor allerunderdanigst bøn-falde Deres Majestæt om en ny Opmaaling og Delingsplan med Præsten og Kromanden, som paa denne Maade mod bedre Vidende indesidder med de Rettigheder, som mig paa løvlig og billig Maade tilkommer. Saaledes er 17 Mænd, som allerunderdanigst har ansøgt om deres Kratpart, tillagt deres Jordlod. Men Tiden bliver saa forhalet, at der ikke den mindste Resolution til Efterretning nu i 2de Aar er meddelt. Men paa det at jeg med Kone og Børn, da jeg paa denne Maade er bleven i Vildelse be-draget og inhireret, ikke nu og i Fremtiden med dem skal mangle de naturlige Rettigheder, saa haaber jeg Deres Majestæts allernaadigste Bevilling, at jeg vorder allernaadigst for mig og mine forhjulpne, som i dybeste Sum-sion med Liv og Blod forbinder mig at henleve.

Stormægtigste Monark,
 allernaadigste Arve Konge og Herres
 allerunderdanigste tro Arve indfødte Undersaat
 Peder Larsen

Ballerup, 16. 11. 1781.

Allerunderdanigst P. S. understaa vi os som Børn at nedlægge vor allerunderdanigste Medbøn tilligemed vor Moder Johanne Olsdatter.

Lars Johansen. Johan Pedersen. Margrethe Hansdatter.

Til

Kongen!

I allerdybeste Underdanighed nedkaste vi 2de forurettede Mænd os for Eders Majestæts Naades Throne, allerunderdanigst bedende, at vi dog engang maa finde allernaadigst Bønhørelse; vi have for nogen Tid siden, nemlig d. 9de Oktober, allerunderdanigst fordristet os at levere en Supplik i Eders Majestæts egne Hænder angaaende det samme, som vi allerunderdanigst bønfalde om, nemlig at vi maa faa vore Jorder lige ud for vore Gaarde, da enhver kan se, at dette meget bekvemmelig kan ske, som ogsaa Hr. Oberlandinspektør Berner har gjort sin Erklæring om, og endda skal vi arme Mennesker lide og opholdes en Tid efter anden, som nu er sket i fulde 2 Aar; og nu er det saadant et velsignet Efteraar, da det magelig kunde være bragt i Rigtighed og vi nydt det samme som vore Nabøer; allernaadigste og allerkærligste Landets Fader, vi slippe Dem ikke, før vi finde allernaadigst Bønhørelse: hellige Herre Gud, hellige, stærke Gud, hellige, barmhjertige Frelsermand, o, evige Gud! Bevæg Hans Majestæts Hjerte til at befale: Disse Mænd skal uden Ophold ske Ret. Gud vil i Tid og Evighed velsigne Eders Majestæt herfor, som af Hjertet ønskes af Eders Majestæts allerunderdanigste tro Arve Undersaatter

Ole Nielsen og Peder Larsen,
Bomænd i Ballerup.

Ballerup, 5. 11. 1783.

Disse Klager er typiske for alle de mange Klager, der fremkom, og som, som nævnt, fabrikeredes af Vinkelskriveren i Naboløs. Engang var Degnen Bøye i Ballerup kommen paa Gatis som Fabrikant af Klager, hvorfra han i en Indstilling fra Landvæsenskommissionen af 5. Septbr. 1781 fik følgende Overhaling: „ Endelig betræffende Bøndernes brugende Haandskriver, da er han os meget vel bekendt, skønt han ikke efter allernaadigste Forordning sin Koncipist tillige underskriver og derover giver sit Navn

tilkende, og da han ikke saa meget skriver af upartisk Nidkærlighed som af Lyst til at bringe alting i Forvirring, føje de urolige Hoveder og om muligt efter fleres Tilskyndelse kuldkaſte alt, hvis med Jorddelingen er sket og foretaget, saa maa vi underdanigst forestille, om ikke iornævnte Haandskriver, som er Degnen i Ballerup, maatte blive tilholdt herefter at bruge sin Pen til, hvis i hans Embede forefalder, og ikke herefter enten befatte sig med at være Skriver eller Opmuntrer for de urolige Bønder til stedse Klagemaal; thi sker ikke dette, og Bønderne ikke tillige herefter afvises med deres ugrundede Klager“

D. 18. Novbr. 1780 havde 5 Bønder indgivet en retskraftig Klage til Rentekammeret, navnlig adresseret til Landinspektør Fensmark, om hvem der bl. a. siges: „Men skal en Bondes Enfoldighed godtgøre Inspektørens Dumhed og Partiskhed i at sortere vore Jorder“ og „dette saavel som andre ulovlige Foretagender, der passer sig meget slet paa en kgl. Betjent“. Det blev opdaget, at Skoleholder Hersted i Ballerup var Koncepisten, og han maatte bede om Pardon i saalydende Skrivelse:

Underdanigste Pro Memoria!

I Anledning af det pro Memoria, som sidstleden af 5 vedkommende Bønder er dediceret til Det Kongelige Rentekammer, og hvortil jeg er Koncepist, har jeg af Enfoldighed efter Bøndernes Instigation og Forlangende alleneste opfyldt deres instændelige Anmodning og Villie, da jeg for min Person hverken har haft eller har noget mod Inspektøren, og hvad der i Samme maatte være anstødelig og fornærmelig udbedes underdanigst at tilgives, da Tingene af mig i den allerstørste Eenfoldighed er fremdraget og foretaget.

Ballerup, 27. Marts 1781.

underdanigst af skoleholderen
N. Hersted.

Endelig hørte dog de mange Klager op, og ved Aar 1786, da Ole Nielsen havde faaet Brønsgaarden flyttet ud

paa Lodden, maa det siges, at Udskiftningen var tilendebragt og kommet i sin fremtidige Form; Bønderne tog fat paa Arbejdet med at bringe deres Jorder i brugelig Stand, og det var et stort Arbejde, som man ikke ret kan fatte, at de fik udført, naar man ser paa Jordens nuværende Tilstand; der gik vel ogsaa henved 50 Aar, inden det hele kom i sin fulde Orden. Medens der ved Udskiftningen næppe dyrkedes som egentligt Agerland mere end ca. 20 Tdr. Land til hver Gaard, idet den øvrige Jord henlaa som Engbund og Fællede, fik hver Gaard nu fra 60—100 Tdr. efter Beskaffenheden at drive. Jorden var fyldt med en umaadelig Mængde store Sten, der skulde opbrydes, og var bevokset med Tjørne, Hessel og Træer, der skulde ryddes; sur og sid Jordbund, Moser og Enghuller, der skulde udgrøftes og afvandedes, var der nok af. Men Arbejdet blev gjort, og det saa godt, at der nu næsten ikke findes noget af det berørte, der kan skade Agerbruget; Stenene forsvandt efterhaanden, saa at det nu er umuligt i Byen at skaffe de Skærver, der skal bruges til Vejene. Det er ikke her Pladsen til at beskrive Agerbrugets Fremgang, men vi skal dog bemærke, at Vejvæsenets grundige Forbedring navnlig m. H. t. Landevejen til København bidrog mægtigt hertil; et Læs Hø takseredes dengang til 32 Lpd., selvlølgelig fordi man ikke kunde køre mere; hvad man nu kan køre til København paa et Læs, ved enhver Landmand.

Hermed skal vi forlade dette Afsnit og gaa over til det næste.

Personlige Forhold.

Hovedbestanddelen af Byens Beboere var selvfølgelig Gaardmændene eller Bønderne samt Husmændene, til hvem de første stod i et absolut Modsætningsforhold; de holdt strengt paa deres Ret til Jorden og vilde ikke lade Husmændene faa noget deraf, skønt ogsaa Regeringen bad dem om at være velvillige i saa Henseende. Bønderne holdt strengt paa, at Husmændene skulde arbejde for dem, saa skulde de nok faa Græsning og andet — vel at mærke

for Betaling. D. 23de Oktbr. 1779 tilskrev Rentekamret Amtmanden, at han skulde sørge for, at hver Husmand fik 4 Skpr. Land, og dette Spørgsmaal blev diskuteret paa mange Aastedsmøder. Husmændene sendte mange Andragender herom, men det hjalp alt ikke. Vi skal afskrive en af Ansøgningerne:

Allerunderdanigst Pro Memoria!

Som den Kongelige Allernaadigste Resolution af 23de April h. a. i Betragtning af Bondens og Landets Beste allernaadigst befaler at tillægge Huus Familierne en forholdsmæssig Græsning i en æquivaleret Proportion mod den forrige efter Egnens bekvæmmelige Beskaffenhed, udbeder vi meget fattige Ballerups Husmænd i allerdybeste Underdanighed at nærme os til det høilovlige Kongelige Rente Cammer for under Suck og Klage at andrage vort Anliggende. Som vi før Fællesskabets Ophævelse, der dog sigter til alles vell, har i en overflødig og riig Græs Egn, som Ballerups er, haft nogle faa, for os vore Børn, høit fornøden Creature med Nytte græssede, nemlig: et Faar 8 Sk. og et Hoved 3 Mk., saa blive vi dog nu, da fælles Græsning i sin Kraft ved Udskiftningen er os for meste parten betagen, saa haart fortrykte, at vi maae give dobbelt og som Plagede drives under Ægypti Trældom, og som vi behøve en vældig og mægtig Haand til at udfrie os, nedknæle vi som fødte arve Undersaatter for Majestætens Throne og forlade os til den høieste Naade, som er viist og daglig viises, saa at vi, indtil en endelig Deeling med Overdrevs Græsningen efter Kongelig allernaadigste Resolution mellem Mand og Mand vorder foretaget, maatte herefter som før, under en taalelig Afgift tillades at græsse nogle faa Creature, paa det vi ei maa døe, men leve.

Og da den allerhøieste Kongelige Naade geleidet med Billighed stadfæste vort Haab, og Bonden til ald sin meddelte Hærlighed, ej af os fragaaes sin forrige Rættighed, ere vi saameget mere forvissede om, at den auctoriserede Magt og selvtagne frihed, som Bønderne siden Udskiftningen: har viist og vedbliver at udvise i at paalægge os

det eene Aar efter det andet en større Græsgjæld, vilde under vor Souveræne Konges allerhøieste Naade og Befalning vorde indskrænket, allerhelst da saadan en, før os utaalelig og alt for stor Afgift er og bliver det Samme som at formenes og forbydes ald Adgang til Græsning.

Ballerup, 1ste August 1781.

allerunderdanigst af Samtlige Ballerups Huusmænd.

Den 19. September 1784 afgav Landvæsenskommissionen nedenstaaende interessante Betænkning, der viser det spændte Forhold mellem Bønderne og Husmændene:

Underdanigst Pro Memoria!

Ved de i Ballerup holdte adskillige Aastedsmøder er vi bleven fuldstændig overtydede om, at denne Bys Lods- ejere ingenlunde er at bekvemme til at afstaa nogen Jord til Græsning for Byens Husmænd. Og vi kan ej heller indse, hvorfor disse Husmænd mere end alle andre paa alle de Steder paa Amtet, hvor Udskiftning er sket, og hvor tildels har været Overdrev, saa stricte vedblive at paastaa Rettighed til Græsning, da endnu intet saadant har existeret i nogen By paa Distrikterne, og ventelig heller ikke vil ske nogetsteds derudi; thi, om Bønderne besidde deres Gaarde og Jorder med fuld Ejendomsret, er ingen Jord at faa fra dem uden med deres eget Minde, og saadant er ikke at vente, da ses altfor tydeligt, hvor vanskeligt det nu er at faa Husmændene til at arbejde for sig, og formode derfor ikke uden Rimelighed, at det blev ikke alene vanskeligere, men maaske fast umuligt at faa dem til at arbejde, særdeles i Høstens Tid, naar de først var berettigede til Græsning, og saaledes i den Fald kunde undvære Bonden. Men det tør man nok forsikre, at den Husmand, som vil arbejde for Bonden, faar nok af Bonden den behøvende Græsning paa billige Vilkaar; thi Husmanden ved nok i saa Tilfælde at foreskrive Bonden Love, og denne maa inogaa paa dem, saafremt han vil have Arbejde, og dette maa han have, naar han skal bestride foruden sin egen

Avlings Drift og derhen hørende de mange ham paahvilende Pligter med Hoveri, Rejser, Vejarbejder og videre, og dem, som ikke vil tjene Bonden, hvilke ere mange, ja de fleste, synes hellerikke at bør profitere af Bondens med Skatter og Afgifter behæftede Jorder. Ballerup Husmænd har ikke angivet deres Antal. Aarsagen er maaske, at det skulde ikke falde saameget i Syn og gøre deres Haab til Intet, som var Følgen deraf.

Disse Mænd, saavidt man har kunnet erfare, bestaar af — 69. Naar enhver Mand skulde have en Ko og 5—6 Faar paa Græsning, der gør 2 fulde Høveder, og til hver Høved behøves 2 Tdr. Land efter Jordartens Beskaffenhed i Overdrevet, vilde dertil udfordres i det mindste 276 Tdr. Land. Hele Overdrevet er efter Beretning ikkun 429 Tdr. Land, hvorfra gaar det, som indtages til Hans Majestæts Skov, der er 90 Tdr. Land, til Præsteskovene 9 Tdr. Land og til begge Skovfogedernes Vænger 12 Tdr. Land, der med de 276 Tdr. Land udgør ialt 387 Tdr. Land, og naar disse fradrages Overdrevets Indhold, blev kun tilbage for Gaardmændene 42 Tdr. Land, om disse ikke allerede ere inddragne under Paul Knudsens Jordlod, som man ikke ved.

Saaledes ser man ikke, det er muligt at faa bestemt enten Jord eller Græsning for disse Husmænd; men de af dem, der holder Kreaturer, faar selv at forskaffe sig Græsning dertil hos Gaardmændene, saaledes som de kan blive enige om enten for Arbejde eller for Betaling, hvilket underdanigst indstilles til højere Omdømme.

Hver blev altsaa ved sit, Gaardmændene drev deres Jord, og Husmændene har nok hjulpet dem trods den megen Tale om deres Uvilje; noget skulde de jo have at leve af. Folketællingslisten fra 1787 viser os udtrykkelig, at af Byens 86 Husmænd arbejdede de 32 hos Bønderne ved disses Bedrift, medens adskillige andre arbejdede for dem f. Eks. som Tømrere, Hjulmænd, Soldsættere, Stenhuggere o. lign.

Desforuden boede i Byen Præsten, Skoleholderen, Degnen, Kromanden, Natmanden, Birkedommeren samt en-

delig Birkeskriveren med sine „Skriverkarle og Skrivedrengene“; navnlig disse sidste, som var knyttede til Københavns Amts Rytterdistrikts Birkething, der holdtes i Ballerup Thinghus, kastede en vis Glans over Byen, der maatte anses for Distriktets Hovedby, da Folk langvejs fra drog til Things der i Byen; om dette sidste nærmere i næste Afsnit. Sognepræsten Hølger Halling var en fornuftig Mand m. H. t. det verdslige i ethvert Tilfælde, idet han skaffede sig en Lod paa 140—150 Tdr. Land til Præstegaarden; Embedet kaldtes i mange Aar paa Grund af de gode Indtægter „det lille Bispedømme“. Kromanden Hejle Pedersen, der var en ualmindelig dygtig og navnlig skrivekyndig Mand, hjalp ham godt til Rette. Præsten havde en bestemt Følelse heraf, hvilket ses af følgende Brev, der har til Udskrift „Til Sr. (mindre kan ikke gøre det) Heile Petersen, Ballerup“.

„Herved remitteres de mig fra høitærede Ven uisendte Documenter med hosføjede Erklæring.

Da det af mig underdanigst fremsendte Forslag, angaaende Præste Skovens ombytning, ikke haver fundet det kongelige Rente Cammers Approbation, saa ønsker jeg nok at beholde den nu opryddede og indhegnede Præste Skov, som mig, pro officio, er tillagt, for at høste nogen Frukt af de anvendte Bekostninger. Hvilket gode Ven paa vedkommende Steder ville behageligst referere.

Ballerup, d. 5te Maj 1786.

Holger Halling.“

Kromanden var som sagt en dygtig Mand, der havde Omløb i Hovedet og Magt over Pennen, og han sørgede da ogsaa for at faa sin Jord, hvor han vilde have den; Eftertiden har rigtignok vist, at han fik noget af det daarlige. Men at han alligevel hjalp Bønderne til Rette paa mange Maader, er sikkert.

Skoleholderen Hersted synes at have været en rigtig rar Mand; hvor stor hans Lærdom var, vides ikke; stiv i

Pennen var han i ethvert Tilfælde ikke, hvilket bl. a. ses af følgende Skrivelse:

„Underdanigste Pro Memoria!

Det høie Collegium vilde icke unaadig optage, at ieg fattige Mand nærmer mig med denne min underdanigste Ansøgning. Som Skoleholder tilkommer mig efter den allernaadigste skole Instrux Græsning til 2de Kiør og 5 Faar, og det i Comparison med Bøndernes Malke Kiør og Faar, hvilket er Kongens rene og alvorlige Villie, som og er det fornemmeste af mit leve Brød, dette seer ieg mig gandske berøvet, ved den nu heri Byen skeete Forandring med Fællesskabets Ophævelse, enhver Mand er nu sin Jordlod tildeelt, dog saa at 4 Mand ved Byen ey alleneste har faaet de feedeste og beste Jorde, men og saa overflødig meget, at en liden vel qualificeret andel kunde endnu herfra tages til skolens Kreatur. Overdrevet, som forhen var en liden og mager Strækning, og hvorfra Bønderne ofte maatte tage deres Kreatur, og sætte i Tøir, er nu langt mere forminsket, foruden det Hands Kongelige Majestæt allernaadigste reserverer sig, er der en Bønde, som har faaet sin gandske Jordlod af Byens Marker tildeelt i Overdrevet, og 2de hvis Lodder for Størstedeel er dem og tildeelt der, saa det lidet, som bliver tilbage under Navn af Overdrev, er saa slet, at icke nær kand være tilstrækkelig til smaae Creature langt mindre til Quæg Høfder. Denne Græsning vil Bønderne vel mene kand være god nok til mine Kreatur, da det nu er umulig, at de deraf kand føedes, end-sige være til daglig Nytte i Huset for mig, Hustru og mange smaae umyndige Børn, ei at tale om, at de aldrig kand nyde godt af ævret, saa ansøges underdanigst, at det kongelige Rente Cammer ville give Ordre til, at ieg af ermælte Mark Jorder maatte i Nærheden maa nyde saameget Lod, som kunde sigte til mit Liv, skolens Vell, Kongens ære, Landets glæde og den Een fuldkomne, Hans Navnes hærliiggjørelse, og i saa Fald vise, at en Kongelig Fundatz, der i den Post er saare Klar og tydelig, ey kand dependere; men byde og befale, og aldrig formædelst Bøn-

dens desto større Lycksalighed saaledes at undermineres, at det blotte Skole Huus med 24 Rdlr. bliver tilbage. Til den Ende giver jeg mit Andrag det underdanigste Haab, at det vorder i Naade bønhørt, da samme vist medfører Billighed; som Hands Excellence Hr. Geheimeraad Scheel-Plessen og De Herrer Landvæsens Commissarier vist og indseer, de de nok kiende en fattig skoleholders skiæbne, der af Mangel paa det Nødvendige maae giøre sit arbejde mit Suck. Denne min underdanigste Ansøgning, har saamegen mere Grund af rætt, som en Bonde ved Byen paa 8 Tdr. Skyld kan faae sin Jordlod saa tilstræckelig som vore Naboer paa 12 og 14 Tdr., da ieg i stilhed forbigaaer Ud-jorderne, som i sin forfatning er langt betydeligere, og følgelig aldrig kunde præjudicere nogen Mand i vore Øyne, som har det almindelige for Øye og vil tale Sandhed.

Ballerup Kongelige skole d. 30te Octb. 1779.

underdanigst af
N. Hersted.“

Resultatet af Skoleholderens mange Andragender blev da ogsaa, at der til Skolen udlagdes 8 Tdr. Land paa „Hyrd Torn“ i Overdrevet.

Om Degnen Bøye ved vi kun, at han for sine Skriverier, som foran nævnt, fik en forsvarlig en over Næbbet, og at han var en velstaaende Mand, der laante Smaasummer til Bønderne, naar det kneb for dem; vi ser ham i mange Dødsboer anmelde Fordringer paa 5—15 Rdl.

Natmanden var, om just ikke nogen Standsperson, og selv om man i Virkeligheden skyede ham som uærlig, saaledes at han f. Eks. paa Kroen havde sit specielle Glas at drikke af, ligesom han ved Alterens Sakramente maatte drikke af Kalken omvendt, dog en Person, som man havde nødvendig Brug for. Han boede i flere Slægtled i det Stræde, som paa Udskiftningens Tid førte fra Holdanvejen forbi Lars Sørensens Gaard (Taaregaarden) til Lars Andersens Gaard (Lindegaarden); Huset, hvori sikkert endnu sad Levninger fra Natmandens Hus, brændte i Sommeren

1912; ved Grundgravningen til det nye Hus fandtes Heste- og Koben i Mængde, Rester fra Natmandens Praksis. Han levede nemlig højt paa den gamle Overtro, at det var „uærligt“ at røre ved selvdøde Kreaturer eller Mennesker, der var døde for egen Haand. Det var et helt Privilegium for ham at have med den Slags Ting at gøre, og han raadede over hele gl. Københavns Amt, hvilket gav Penge. Foruden den kontante Betaling, Amtskassen maatte yde, hvergang han var ude paa sine Expeditioner, havde han jo alle Heste- og Kohuderne til sin Part. Han var stadig paa Farten, og gamle Folk fortæller, at han i den Anledning maatte holde en 3—4 Heste; snart begravede han en længt Mand i Nærum, snart var han i Taastrup eller paa Klampenborg for at grave en død Hest ned, og endelig var det hans Specialitet at begrave døde Hunde og Katte i Frederiksberg Allé; der maa have været utrolige Masser, efter den Mængde Regninger, han leverede. Vi skal meddele nogle af disse Regninger, som Datiden honorerede i fuldt Alvor.

„Efter Hr. Cammerherre og Amptmand Scheel-Plessens Høy Respective Ordre af 30te Augus, skal Hans Jacobsen af Nærum, hands døde Legeme ved Natmanden needgraves, efterdi han uden nogen slags formodning til Mangel af Fornuftens brug eller Sinds forvirring har hængt og qualt sig selv paa sit eget loft.

Thi haver Natmanden Christopher Olsen af Ballerup uopholdelig at indfinde sig i Nærum og paa sædvanlig Maade nedgrave berørte Hans Jacobsens døde Krop i Jorden forsvarlig.

Ballerup, d. 31te August 1774.

Sundby (d .e. Birkedommeren).

Ovenmelte Christopher Olsen haver forsvarlig Nedgravet det døde legeme tilstaas.

Nærum, d. 1ste Septb. 1774.

Ole Hansen.

For bemeldte Forretning er mig af Forvalter Nørdenberg betalt 3 Rigsdaler quitterer.

D. u. s. Christopher Olsen.“

„Underdanigste Reining.

Til Deres Excellence Hr. Geheimme Raad og Amt Mand Sechel Plesen.

Efter Order har ieg vaaren tilsagt at eftersee Med Nat Manden at begrave alle hunde og katte som laa og var død 32 Sk.

Friderberg d. 18de Maj 1784.

Jacob Jessen,

Weipryhl (d. e. Vej-Patrouille).“

„Efter Amtmandens Befaling have vedkommende af Ballerup nedgravet en hæst paa Roeskilde Landevej mellem Hoie Toste og Roeskilde Kro, hvorved er fortient 2 Rdl.

Ballerup d. 27de Juni 1784.

Hans Christophersen.“

„Regning

paa hvad mig tilkommer for at nedskiære og nedgrave et Menneske, som havde hængt sig ved Casses Olie Mølle paa Amager, og som i det mindste kan være 5 Rdl.

Ballerup 30te April 1784.

Hans Christophersen.“

„Underdanning Reining.

Til Deres Excellence Hr. Gehemra Raad og Amt Mand Scheel Pleessen har ieg efter Order vaaren til stede at see at Nat Mand neekaste en hest i Friderber Mark og neekaste katte og hunde i Friderber By og Konge Allé og derfor har jeg fortient En 1 Rdl. og derfor quitterer er betalt.

Friderber d. 22de Juni 1784.

Jacob Jessen

Som Vei Patrol.“

„Den døde Hest som paa nogen Tid har lagt paa Landevejen nedenfor min Hauge er af Vedkommende fra Ballerup rigtig bortført ned i Strandkanten.

testerer

Klampenborg d. 23de Octb. 1784. Christian Fuug.“

„At Natmanden fra Ballerup D. D. har nedgravet 7 Stk. Hunde og Katte, som fandtes død liggende dels ved Slottet og dels i Frederiksberg By samt 2 ligeledes forefundne Hesterader i Frederiksberg Allee, det bliver her ved tilstaaet.

Frederiksberg d. 29de April 1785.

Behrens,

Opsynsmand.“

Hermed maa vi stoppe op; saadanne Regninger findes i hundredevis i Amtsregnskaberne. Natmandens Saga løber ud i den første Fjerdedel af det 19de Aarhundrede, da Folk begyndte at blive fornuftigere, og da en kgl. Forordning paabød Bønderne selv at expedere deres døde Kreaturer, idet „Uærligheden“ derhos officielt borttages fra saadant Arbejde.

Birkedommeren vil vi nærmere omtale i næste Afsnit.

Angaaende Præsten og hans Embede skal vi efter Kirkebogen give nogle Oplysninger, der viser, hvor forskellige Datidens Forhold i forskellig Retning var fra Nutidens. Chr. d. 5tes Lov handler i 2den Bogs 9de Kap. om Præstens og hans Medhjælperes Embeder og Kirkens Myndighed mod de Ubodfærdige; paa Landsbyerne skulde Præsten have 2de af de gudfrygtigste, bedste og vederhæftigste Sognemænd til sine Medhjælpere, og disse tilsammen var en Slags gejstligt Politi, som skulde passe paa alt muligt, som Sognefolkene foretog sig, men „særdelis bør de have Indseende med saadanne Laster, som ellers ved sædvanlig Rettergang ikke saa bekvemmeligt er at afskaffe eller bevise, som i Prædikens Forsømmelse, hellige Dagis Misbrug til Gilde, Drik, Dobbel, Gøglen, Fiksen , ond Forligelsemaal imellem Egtefolk, som uchristelig, uden

billige Aarsager, sig imod hinanden forholde“ En Smed i Maaløv havde nok ikke forholdt sig, som han skulde, hvorfor han blev indkaldt for „Raadet“, hvorom Kirkebogen fortæller følgende:

„D. 22de Sptb. 1811 mødte i Sognefoged og Gaardmand Torben Christensens Hus i Maaløv Provst og Sognepræst Schiøth af Ballerup, der ved lovligt Varsel havde ladet indkalde for sig Smed Henrik Jacobsen af samme By ifølge Lovens 2—9—10. Til samme Sted og Tid var tilstede bemeldte Sognefoged som Præstens Medhjælper og Kirkesanger Gehl. Henrik Jacobsen mødte. Da han i nogle Aar havde været hengiven til Drukkenskab og i denne Tilstand oftere mishandlet sin Kone og sine Børn, var han adskillige Gange i Enrum bleven advaret af Sognepræsten og tilsidst i Overværelse af Medhjælperen. Men da alle disse Advarsler var frugtesløse, havde Sognepræsten andraget Sagen for Stiftets Amtmand, som derefter ved Politimesteren havde ladet optage Forhør over tidtbemeldte Henrik Jacobsens Forhold, hvilket Forhør blev holdt d. 27. Aug. d. A., ved hvilket dog ikke kunde tilvejebringes saa tilstrækkelig Vished, at der kunde være Grund til justitialiter at tiltale ham; men Formodning blev bevirket mod ham. I Anledning heraf fandt Sognepræsten sig beføjet og forpligtet til paa Embedsvegne og i Overværelse af ovennævnte Sognefoged og Kirkesanger endnu engang alvorlig at foreholde Henrik Jacobsen hans forhen førte onde Levned, den Straf, som Kongens Lov har sat derpaa, samt de Formaninger, Advarsler og Trusler, som Guds Ord i denne Anledning indeholder, hvorhos Sognepræsten indstændig formanede ham til for sin Sjæls Redning og Frelse at fatte et andet Sind og forbedre sit Liv og Levned. Henrik Jacobsen lovede dette, hvortil de tilstedeværende ønske ham Guds Naade og Bistand.“

Trolovelse var til de Tider ikke saadan at løbe fra, som en Forlovelse er nutildags. Ogsaa herom indeholder Ballerup Kirkebog en belærende Episode.

„D. 29de April 1814 mødte Husmand Hans Nielsen og

begærte Tillysning fra Prækestolen til Ægteskab for sig og hans Forlovede Ane Jensdatter af Ballerup. Hans Nielsen har tilforn været forlovet med et Quindemenneske ved Navn Maren Johnsdatter, og for dem begge er sket Tillysning fra Taarnby Prækestol paa Amager i Aaret 1806 tre Søndage efter hverandre; men de har siden intet Bryllup holdt. Hans Nielsen er derefter indgaaet med Ansøgning til det kgl. danske Cancelli, om denne Forlovelse maatte ophæves og ham tillades at indtræde i nyt Ægteskab, hvorpaa Cancelliet under 5te April d. A. har resolveret, at hertil ingen Bevilling behøvedes. Begges Forlovelse er derefter aflyst fra Taarnby Kirkes Prækestol d. 17de April d. A. ifølge Sognepræstens derom udstedte Attest. Men da Maren Johnsdatter bestandig fra den Tid, hun blev anset og tillyst som Hans Nielsens Forlovede — altsaa fra 1806 — har levet i Fællesskab med ham, saa var det Præsten ubekendt, hvorvidt noget af det, hvormed Hans Nielsen indesidder af Hus, Jord, Ind- og Udbo, er hende tilhørende, og hun for nærværende Tid er indsat i Kjøbenhavns Forbedringshus for Tyveri, altsaa ikke kan gøre sin Ret gældende, saa forlangte Sognepræsten, forinden han vilde lade ske Tillysning for Hans Nielsen og Ane Jensdatter, at der stilledes ham Sikkerhed for, at alt, hvad merommeldte Maren Johnsdatter havde af fordre i Hans Nielsens Bo, skulde blive hende udbetalt. I den Anledning forpligtede Hans Nielsen sig til at sætte sin hele Bo, Hus og Jord, som 2den Prioritets Pant næsteftter 150 Rdl., som nan forud har laant derpaa. Denne Sikkerhed stiller Hans Nielsen ved sin Underskrift heri Protokollen, og til yderligere Sikkerhed herfor indestaar Smed Knud Henriksen og Thingmand Anders Jensen, begge af Ballerup, som Kautionister og Selvskyldnere, ligesom de og indestod som Forlovere for Hans Nielsens og Ane Jensdatters Ægteskab efter Loven og Rituallet.“

„D. 30. Septb. 1814 mødte for Sognepræsten og Medhjælperne Husmand Hans Nielsen og Ane Jensdatter, der d. 29de April d. A. vare indskrevne som forlovede, og for

hvem siden var 3 Gange sket Tillysning fra Prækestolen. Anledningen til Indkaldelsen var den, at Hans Nielsen for Sognepræsten havde anmeldt, at Ane Jensdatter vægrede sig ved at lade sig ægtevie til ham. Saavel Sognepræsten som Medhjælperne søgte ved kristelige Forestillinger at formane hende til at ægte sin Forlovede, til hvilken hun allerede straks efter Forlovelsen var draget i Hus, og med hvem hun siden 29de April — efter egen Tilstaaelse — havde søgt Bord og Seng. Hende blev tillige foreholdt, hvad Kongens Lov og Anordninger i denne Henseende befalede. Men intet kunde bringe hende til at forandre sin Beslutning. Lovlig Grund til at forlange sin Forlovelse med Hans Nielsen ophævet kunde hun ikke anføre; men be- raabte sig alene paa, at han havde forholdt sig utilbørlig mod hende siden deres Forlovelse, i Særdeleshed med Skænden, Skælden og Banden. Da saaledes intet var at udrette hos hende, forbeholdt Sognepræsten sig at indbe- rette Sagen til Amtmanden til videre lovlige Behandling.“

„D. 17de December 1814 mødte for Sognepræsten og Medhjælperne Husmand Hans Nielsen af Ballerup og Ane Jensdatter, hvilke 2de Personer d. 29de April vare ind- skrevne i Ministerialbogen som forlovede, hvorefter der og 3de Gange var sket Tillysning for dem fra Ballerup Prækestol. Begge erklærede nu, at det var deres alvorlige Forsæt ikke at ville indgaa Ægteskab med hinanden, og at de ved fælles Samtykke havde ophævet den indgaaede Forlovelse. Denne Erklæring kendt i Præstens og Med- hjælpernes Paahør og stadfæstet af Hans Nielsen og Ane Jensdatter med deres Underskrifter.“

„D. 14de Januar 1816 bleve ægteviede Husmand Hans Nielsen og Maren Johnsdatter af Ballerup, efterat Cancel- liet ved Resolution af 31. Oktober 1815 havde afgjort, at der ingen Bevilling behøvedes for dem til at indlade sig i Ægteskab.“

Det var en besværlig Historie for Hans Nielsen, inden han efter 10 Aars Forløb blev viet til sin første Kærlighed, efter at hun var sluppen ud af Forbedringshuset.

Inden Afslutningen af dette Afsnit skal vi gengive nogle andre Optegnelser i Kirkebogen, der begynder i Slutningen af 1801, efter at alle de ældre Kirkebøger var brændt ved en Ildebrand, der overgik Præstegaarden d. 5te Oktober 1801.

„Førrige Ministerialbog for Balderup og Maaløv Sognene blev ved en Balderup Præstegaard Aftenen d. 5te October 1801 paasat Ild af en Vanvittige Anders Iversen, som længe havde truet at stikke ei alene Balderup Bye, men og mange flere Byer her i Egnen, i Brand, men som Amtets Øvrighed dog ei havde været at formaae til at lade arrestere, opbrændt.“

„D. 26de Marts 1808 begravet Fru Gebethe Margrethe Coleman, Enke efter førrige Pastor Coleman, ved den reformerte Kirke i Kiøbenhavn.“

„D. 23de October 1810 begravet Fru Mette Sophie Geuss, født Horn, Enke efter Prof. Mathem. ved Kiøbenhavns Universitet Geuss; hun var i høieste Grad melancholsk, var derfor indtinget i Kost heri Byen hos en Præsteenke Madam Geertsen. I et ubevogtet Øieblik stak hun ved Hiælp af et Lys om Aftenen Ild i sine Klæder og forbrændte sig saaledes, at hun døde 46 Timer derefter.“

„D. 25de Maj 1816 begravet Gaardmand af Pæderstrup Jens Hansen, en af de gudfrygtigste og retskafneste Mænd i begge Sogne.“

„D. 11te Aug. 1825 begravedes „en Person“ efter Amtmandens Resolution af 10de s. M. saalydende:

Det afsjælede Legeme af den i Ballerup Møde forefundne hængte Person, navnlig Niels Møller, kan begraves paa et afsides Sted paa Kirkegaarden, dog uden Jordpaakastelse eller nogen anden Ceremoni. Dette vilde Sognefogden lade besørge samt tilstille mig Regning over Udgifterne for Ligkisten, om denne Resolution maa Sognepræsten underrettes.“

De økonomiske Forhold var nærmest usle, naar bortses fra enkelte Gaardmænd, der havde en vis Velstand, som f. Eks. Peder Larsen paa Birkegaarden og Jørgen

Hansen i Bavnegaarden; der hvilede et bestemt Præg af Fattigdom over det hele, der navnlig giver sig et bestemt Udslag ved Opgørelsen af Dødsboerne; der var i Almindelighed meget lidt til Deling. Levemaaden maa have været tarvelig og Fordringerne til Livet smaa; ved Begraveisesgildet efter en af Byens bedre stillede Gaardmænd brugtes f. Eks. af købte Sager: 1 Lpd. Klipfisk 5 Mk., Urtekramvarer 8 Mk. 12 Sk., Brød 2 Sk., Lys 4 Sk., 1½ Pd. Tobak 24 Sk., 16 Potter Brændevin 2 Rdl. 4 Mk., det var det hele. Til Præsten for Ligprædiken, Degnen og Kløkkeringning medgik 7 Rdl.; Ligkisten kostede 5 Rdl. Om en Mand som Kromanden, der foruden sin Kro ogsaa drøv Landbrug, skulde man tro, at han dog ejede noget, men det var ikke Tilfældet. Da hans Hustru døde 1775, viste det sig ved Opgørelsen, at der blev et Underskud paa 185 Rdl., som han maatte tilsvare for at beholde Ejendommen.

Da Peder Pedersens Hustru paa Maglegaard døde i Januar 1777, altsaa kort før Udskiftningen, blev det hele opgjort til 392 Rdl. 4 Mk. 15 Sk. Der var 11 Heste, men kun 4 Søer, 2 Kvier og 2 Kalve. Af Høsten vurderedes den nedlagte Rugsæd til 50 Rdl., Byg i Straaet 35 Rdl., dø. Havre 33 Rdl. 2 Mk.

Da Villum Nielsen paa Holmegaard døde i 1782, blev der til Deling 226 Rdl. 4 Mk. 14½ Sk. Løsøret vurderedes til ca. 207 Rdl., Gaarden til 280 Rdl.,; der var 6 Heste og 6 Køer.

Efter gl. Peder Jørgensen paa Dyregaard, som 1782 druknede i sin egen Brønd, blev der 800 Rdl. til Deling; men han havde ogsaa faaet sin Gaard udflyttet og bygget „ialt 32 Fag med fornødne Indretninger“. Der var 6 Køer og 6 Heste. Paa Skiftet ca. 6 Uger efter Mandens Død mødte Euken allerede med en ny Kæreste; det var Skik og Brug og vel ogsaa nødvendigt for Driftens Skyld, at der hurtigt kom en ny Mand i Gaarden; vi ser det ofte, hvilket vel vilde findes anstødeligt nutildags.

Højt over de andre ragede Kromanden i Skovlund Ole Olsen, der bl. a. efterlod sig 2 brune Vadmel's Trøjer med hver 35 Sølvknapper à 4 Rdl. 5 Mk. 8

Sk., to rødstribede do. med hver 36 do. à 3 Rdl., en gl. ulden Damaskes Undertrøje med 32 „adskillige“ Sølvknapper = 2 Rdl. 4 Mk., en sribet do. med 31 do. = 2 Rdl., en ulden Damaskes Brystdug med 18 Sølvknapper = 1 Rdl. 4 Mk., en sribet Hvergarns Trøje med 17 do. = 1 Rdl. 4 Mk., et Par gl. Hjortelæders Buxer med 11 Sølvknapper og Sølv Knæspænder = 2 Rdl., et Par do. med 8 do. = 4 Mk. Den Mand havde skam Knapper!

Retsforhold o. lign.

Ballerup hørte paa den Tid, vi omtaler, til Københavns Amts Rytterdistrikts Birk, der oprettedes 1721 af det tidligere Københavns Birk samt Ny Hollænderby, d. e. Frederiksberg Sogn, som tidligere havde hørt til Taarnby Birk paa Amager. Fra Københavns Birks tidligere Omraade udskiltes Stenløse, Viksø og Smørum Sogne, der tillige med Kongens og Universitetets Gods i Vridsløsemagle henlagdes under Frederiksborg Rytterdistrikts Gods. Ved kgl. Resol. af 8. Febr. 1732 henlagdes Søllerød Sogns Bøndergods, ved Resol. af 29. Aug. s. A. Vartov Hospitals Gods i Smørumovre og ved Resol. af 11. Septb. 1744 Edelgave Gods under Birket.

I Ballerup var Thingstedet lige fra 1683, Retsdag var til 7. Oktober 1803 Mandag, derefter Onsdag. Ved Resol. af 25. Aug. 1819 deltes Birket i nordre og søndre, samtidig med at Farum, Ganløse og Slagslunde Sogne henlagdes under Frederiksbørg Birk.

Det var saaledes en meget stor Jurisdiktion, der havde sit Sæde i Ballerup, hvor der var baade Thinghus og Rettersted, den saakaldte Thinghusgrav, som endnu kan paa-vises; den megen Thingfærd maa sikkert have givet Liv i Byen. Paa Udskiftnings Tid var Niels Sundby Birke-dommer, Anders Terkildsen Birkeskriver; en Prokurator M. Vidsted ses ogsaa at have boet i Byen. Ved Thingets Holdelse mødte tillige de saakaldte Thingmænd eller Stokkemænd efter Lovens 1. Bog, 7. Kap., 8 i Tallet, der var at ansæ for en Slags Retsvidner eller Meddomsmænd; det siges om dem i Loven, at „de skulle være til Thinge foruden Fogden, naar Retten holdes, til Rettens Sager at

fordre og til et lovligt Thingsvidne at udstede.“ „Naar de af Føgden paa Thinget opnævnes, skulle de svære paa deres Sjæl og Sandhed „om hvis de have set og hørt“.“ De blev aarlig „skrevne til Stokken“ og skulde altsaa møde hver Thingdag et helt Aar. Det var altsaa et ret besværligt Arbejde, da de blev udskrevne fra alle Birkets Sogne og maatte møde langvejs fra paa en Tid, da Samfærdselsmidlerne var mere end tarvelige. Vi ser, at d. 27. Septbr. 1779, da Skønsforretningen over Ballerup Jorder blev afhjemlet, mødte ikke mindre end 13 „Thinghørere“, som var „skrevne til Stokken“, og de havde hjemme henholdsvis i Herlev, Utterslev, Vadsby, Ganløse, Ll. Værløse, Nærum, Ejby, Brøndbyvester, Ishøj, Herstedvester, Sengeløse, Smørumovre og Ballerup. I Tidernes Løb blev det ogsaa disse Thingmænd for besværligt, og det blev Skik, at de lejede faste Thingmænd. Institutionen ophørte i sin oprindelige Skikkelse i 1847, da faste Retsvidner indførtes; men vi hører dog længe efter om Thingmænd, som maatte udføre Bud- og Polititjeneste for Birkerne; endnu findes i Ballerup den sidste Thingmand, den nu 80-aarige „Per Thingmand“, som han populært kaldes.

Thinghuset var en saare beskeden Bygning, hvilket ses af nedenstaaende

„Regning paa den Reparatioen Som jeg underskrevne have bekostet og istand sat paa ting Huset ved ballerup:

3 læs lang Halm à 8 Mk. Er	4 Rdl.	„ Mk.	„ Sk.
6 pund tække garn à 4 Sk. Er	„	— 1	— 8 —
1 læs Halm til Rygning	1	—	„ — „ —
Arbeds løn for at tække og Ryge	3	—	„ — „ —
to Vandbræder ved skorstenen	„	— 1	— 8 —
til skorstenen at Spæcke og vitte og tiglene i tag skæget at udspæcke			
to tønder Kalk à 4 Mk. Er	4	—	„ — „ —
til den yderste dør en Klinke med Klinkehage og haandfang	„	— 3	— 8 —
	<hr/>		
	til Sammen	14 Rdl.	2 Mk. 8 Sk.

ballerup d. 15de Januari 1778.

Anders Eriksen.“

Anders Eriksen var Thingmand; var han ikke stiv i Pen-
nen, saa maa han have været en god Regnemester, naar
det gjaldt ham selv; 2 Tdr. Kalk à 4 Mk. bliver som be-
kendt kun 1 Rdl. 2 Mk., medens han faar det til 4 Rdl.,
altsaa det 3-dobbelte; Sammenlægningen er ogsaa fejl, men
i hans Favør; det bliver kun 13 Rdl. 8 Sk., men han faar
14 Rdl. 2 Mk. 8 Sk. ud af det.

Endel Domme skal vi citere, da de er betegnende for
Samfundstilstandene og — Aanden paa de Tider; der exi-
sterer ikke nogen Dømsprotokol før 1795; de 2 første
Domme har vi fundet andetsteds.

Anno 1779 d. 8de April blev af kgl. Majestæts Birke-
dommer Niels Sundby afgivet saadan

Kendelse.

Tjenestekarlen Peder Thomsen har vel i hans indgivne
Klage af 19. Marts besværet sig over hans Husbønde
Ole Jensen paa Strandgaarden (vistnok i Avedøre. Forl.)
som den, der uden lovlige Aarsag skulde have overfaldet
og slaget ham umenneskelig med knyttet Næve i Ho-
vedet og stødt ham til Jorden, saa at han var bleven svin-
gel og forsamlet i Hovedet, med videre Klagen formel-
der. Men naar de afhørte og navngivne Vidners aflagte
og beedigede Forklaringer betragtes, saa er dermed ej vi-
dere derom bevist, end at Ole Jensen har en Løverdags
Morgen d. 13. Marts sidstleden erindret ham, nemlig Pe-
der Thomsen, om, at han maatte tærskes noget mere om
Dagen, ifald han vilde undgaa Hug; og da Peder Thomsen
dertil svarede, at det var han ikke bange for, og han tær-
skede ikke mere, om han og slog ham ihjel, m. v., saa gav
Ole Jensen ham et Slag med Haanden bag i Nakken,
hvorefter han blev ved at tærskes paa Loen indtil Aften,
han kom ind at faa Nadver, da han siger til Ole Jensen,
han kunde give ham sin Løn, han vilde ikke tærskes mere
for ham, og som Vidnet Jens Jensen nemlig beretter til-
lige sagde, at han ikke havde tærsket meget den Dag,
hvorfor Ole Jensen gav ham et Slag med Haanden over
Baghovedet, og, da Peder Thomsen derpaa vilde tage fat

paa Ole Jensen, slog denne ham til Gulvet, og videre passerede ikke; og dette Vidne forklarer videre, at Peder Thomsen ikke havde tærsket mere i de sidste 14 Dage, anden Karl kunde tærske i 4 Dage.

Ligesom nu herved er oplyst, at Ole Jensen har været beføjet til at erindre Peder Thomsen om at tærske flittigere, og at denne ved at give Husbonden studsige Svar, navnlig ikke at ville tærske mere m. v., har foraarsaget sig de bekomne Haandslag i Hovedet, hvoraf han dog ikke bevislig har faaet nogen Slags Skade, saa er og bevist, at Peder Thomsen den paafølgende Mandag Morgen har lovet Ole Jensen at ville gøre sit Arbejde forsvarligt og blev forenet med Ole Jensen saa og, at han blev ved tærske til den paafølgende Torsdag, da han efter Begæring fik Tilladelse at gaa til Vesterbro med Løfte at komme igen om Morgenen, men kom ikke mere i Tjenesten. — Efter saadanne Omstændigheder skønnes ikke rettere end, at Peder Thomsen har været ubeføjet til hans indgivne Klage og ulovligen at være undviget af hans hos Ole Jensen antagne Tjeneste, hvorfor han efter Vidnernes enstemmige Forklaring var akkorderet til Løn fra in februario han kom der og til førstkommende Mikkelsdag 10 Slettedaler og en Bog, som blev ansat for 4 Mk. Hvorfor herom eragtes og kendes for Ret, at Klageren Peder Thomsen for hans ulovlige Undvigelse af Tjenesten bør i Anledning af Lovens 3die Bogs 19de Kapitel 11. Artikel have forbrudt det halve af Lønnen med 5 Rdl. 2 Mk., Halvdelen til hans Husbond Ole Jensen og Halvdelen til Kongen, saa og erstatte de foraarsagede Bekostninger med 1 Rdl., og skulde han ikke formaa at udrede samme, bør han ifølge Frdn. af 23de Marts 1770 at hensættes til Arbejde i Tugthuset paa Kristianshavn i 3 Uger, hvorimod Ole Jensen bør udlævere Peder Thomsens Pas og Skudsmaal paa Anfordring; som alt at efterkommes inden 3 Solemærker under videre Lovens Tvang.

Denne for Peder Thomsen mindre opmuntrende Kendelse blev forkyndt for ham d. 13de April, hvortil han sva-

rede, „at han ikke kunde eller vilde betale, men vilde søge videre“. Længe nød han ikke Frihedens Glæder; thi d. 19de April blev han efter en Paategning paa Domsudskriften „rigtig leveret og modtaget i Børnehuset paa Kristianshavn til bemeldte Doms Opfyldelse.“

Det var en anden Tobak end nutildags!

Dom af 27. Aug. 1781:

Efter lovligt Stævnamaal og Forelæggelse er af Indstævnte Jens Villumsen ikke bleven gjort nogen Indsigelse mod det paastævnte mod Quindemennesket Marie Sørens datter begangne Lejemaal efter den fremlagte Sognepræstens Hr. Grundtvigs Anmeldelse. Thi bør altsaa bemeldte Jens Villumsen efter Lovens 6—13—1 betale hans Lejemaalsbøder til Hans Majestæt Kongens Kasse med 12 Rigsdaler inden 15 Dage under Lovens Tvang, saa og desuden efter Fr. $\frac{8}{6}$ 1767 i Stedet for aabenbart Skriftemaal at sættes 8 Dage paa Vand og Brød, medmindre han kan skaffe sig kgl. Bevilling til Fritagelse.

Dom af $\frac{12}{1}$ 1795, afsagt under Sundbys Sygdom af hans Fuldmægtig Holck, der nok ikke var rigtig i Hovedet, hvad navnlig en senere Dom af samme Dato mod Arrestanten Sauer bestemt viser, i en af Justitien mod Søren Larsen og Peder Tønnesen, begge af Ledøje, anlagt Sag.

Det er oplyst med de Indstævntes egne Tilstaaelser, at afgangen Peder Pedersen af Risby haver gaaet foran deres 2de med Heste forspændte og i Trav kørende Vogne paa Vejen mellem Herstedøster og Risby; at Søren Larsen raabte: at Vejen! til Peder Pedersen, og da denne ikke enten formedelst Mangel af Hørsel eller andre Aarsager gik af Vejen, kørte Søren tilsides forbi ham, at Peder Tønnesen ej saa afg. Peder Pedersen formedelst Støv af Søren Larsens forreste Vogn og overkørte hand; hvilket sidste begge indstævnte Parter saa, at han nemlig blev kørt over, og ikke desto mindre forlod ham uden at hjælpe ham tilrette igen. Herefter bliver de Indstævntes Forbrydelse at bedømme. Menneskelighed fordrede, at, om man hel uvidende begaar en Forbrydelse mod et Menneske,

at man da gør alt muligt for at oprette det begangne. De Indstævnte havde set Peder Pedersen falde under bagerste Vogn og været ubillige nok til at forlade ham i denne hans Nød istedenfor at føre ham med sig paa deres Vogn og sømmelig at pleje ham. For hvilken deres Vanrøgt de arbitrære vil blive at anse.

Thi kendes herved for Ret:

Søren Larsen og Peder Tønnesen bør hver for sig erlægge en Mulkt af 2 Rdl. til Risby Fattigkasse, og lige saameget til Justitskassen; saa bør de og conjunctim betale Aktionens Omkostninger med 5 Rdl.; i det øvrige bliver de for Aktors Tiltale frifundne. — Denne Dom at fuldbyrdes inden 15 Dage efter dens lovlige Førkyndelse under Adfærd efter Loven.

Samme Dag afsagdes med 8 Meddomsmænd saadan

Dom

udi Sagen anlagt af Justitien contra Sauer.

O Menneske! Hvorledes sejrer ikke Lykkens Forhæng over Medmenneskers Skæbne. Tungt er det at se partiske Attester og Vidnesbyrd paalæsse Byrden større Vægt. Men Sandhed er kommen tilbage til Jorden, og Medlidenshed straalere fra Regjeringen. Sauer har forset sig; men han har ikke fattedes gejstlig og verdslig Avind. Bitterhed har tordnet mod uundgaelige Nød og Armød.

Efter disse Præmisses træder Retten til Sagen selv.

At Delinkventen Sauer i Glostrup Kirke har stjaalet ved Indbrud om Natten endel gejstlig Guld-Pyndt af Altar Tøyet, har han selv frivillig tilstaaet. Det øvrige, han dels ubevislig for og dels med en Slags Formodning kunde synes at have stjaalet, vil ved et større Deliktums Afstråfelse under samme Sag aldeles opluges. De 2de omstævnte i Retten foreviste Tørklæder ere ikke saaledes oplyste at være frastjaaene nogen, at jo Indstævntes Udsigende bør gælde mere end Klagernes med Lovens vilige Vidner under Formodning satte Paastand, hvorfor Tørklæderne bør at tilhøre Sauer og Hustru, Frdn. af 20.

Febr. 1793 vil blive Delinkventens Dommer, og efter denne kende vi herved for Ret:

Delinkventen Nicolaj Vraa Sauer bør at stryges til Kagen samt arbejde i Jern udi nærmeste Fæstning sin Livs Tid, saa bør han og erstatte alle Sagens og Arrestens Omkostninger tillige med flere paaløbende ved Dommens Exekution og videre skadesløst. Og, da alt det stjaalne er kommen tilstede undtagen for 1 Rdl. 3 Mk. 10 Sk., saa bør han ligeledes at betale disse en Rixdaler, tre Mark og Ti Skilling. Denne Dom at fuldbyrdes inden 15 Dage efter dens lovlige Forkyndelse under Lovens Tvang og Adfærd.

^{21/6} 1802. Prokurator Langballe som befalet Aktor contra Gaardmand Ole Nielsen m. fl. i Skovlunde og Ballerup.

Ved Stævning fremlagt d. ^{26/3} d. a. har Prokurator Langballe saggivet Gaardmændene Ole Nielsen, Rasmus Nielsen og Christen Andersen af Skovlunde samt Niels Larsen, tjenende Madam Sundby, Husmand Hans Christophersen og Christopher Hansen af Ballerup Dom at lide til Straf og Undgældelse, fordi de har efterladt de Pligter, der paalaa dem med Hensyn til den vanvittige Anders Jonsens Bevogtning, der formentlig har foraarsaget den Ildsvaade, som overgik Ballerup Præstegaard d. ^{5/10} 1801, saa og til at betale alle af denne Aktion flydende Omkostninger skadesløst og til Aktor et billigt Sallarium, ligesom og Aktor har i Indlæg fremlagt ovennævnte ^{26/3} paastaat, at samtlige de nævnte Tiltalte hver for sig tilfindes at erlægge en efter Omstændighederne passende Mulkt til Ballerup Sogns Fattige, samt at de Tiltalte en for alle og alle for en tilpligtes at betale denne Sags Omkostninger.

Derimod har de Tiltalte, nemlig Ole Nielsen, Rasmus Nielsen og Chr. Andersen samt Christopher Hansen og Hans Christophersen givet Møde herunder Sagen nævnte ^{26/3} og erklæret, at de ikke havde noget at svare i denne Sag, siden de ikke havde set nogen Lov eller Øvrigheds

Befaling for, at de skulde bevogte den vanvittige Anders Jonsen, ligesom og Niels Larsen i Indlæg fremlagt ²⁶/₄ sidst paastaar sig for Aktors Tiltale aldeles frifunden.

Ved det under Sagen fremlagte Forhør befindes oplyst:

1) at Tiltalte Ole Nielsen, som i Skovlunde iagttog de Oldermandsbestillingen vedkommende Forretninger, ikke kaldte i Tvivl, at jo det Vagthold, som d. ⁵/₁₀ f. a. bragte den i samme Forhør ommeldte afsindige Anders Jonsen til Skovlunde for der at bevogtes, var udsendt fra Sognefogden i Ballerup Sogn, samt at bemeldte Ole Nielsen desuagtet negtede at modtage Anders Jonsen i Bevogtning ikkun af den Aarsag, fordi han vilde se noget videre for denne Byrde, før han vilde paatage sig samme;

2) at de Tiltalte Chr. Andersen og Rs. Nielsen vel har forklaret, at de ikke vidste, hvadenten ommeldte Vagthold var udsendt fra Sognefogden eller ej, men tillige oplyses ikke deres Forklaringer, at de afholdt dem fra Bevogtningen, fordi at de ikke ansaa Vagtholdets Anmodning at være grundet paa Sognefogdens Ordre, men derimod fordi de ikke havde det fornødne Mandskab, skønt Chr. Andersens Forklaring oplyser, at han selv havde en Tærsker paa samme Tid i sin Gaard, og havde endikke Kundskab om, hvadenten flere Mænd var tilstede af Byen eller ej;

3) at Tiltalte Niels Larsen efter at have som Vagthold tilbagebragt til Ballerup indbemeldte Anders Jonsen afleverede denne i Ballerup Kro og derefter begav sig til Sognefogden, hvor han ommelder det passerede, og derpaa forføjer sig til sit Hjem;

4) at Tiltalte Chr. Hansen ligeledes som Vagthold efter at have tilbagebragt Anders Jonsen til Ballerup Kro anmodede sin Fader, skønt han bemærkede, at denne paa den Tid var beskænket, om at paapasse Anders Jonsen og derefter betydede Sognefogden, at han ikke længer vilde holde Vagt over bemeldte afsindige paa Grund af, at det Hus, han og hans Fader beboede, skulde formentlig være fritaget for Byrder;

5) at Tiltalte Hans Christophersen, som Sognefogden

• under de anførte Omstændigheder fandt sig nødsaget at betjene sig af, blev paalagt af Sognefogden at bevogte tidtbemeldte Anders Jonsen, men at denne desuagtet undveg formedelst bemeldte Hans Christophersens ligegyldige Forhold ved endog at undlade at efterløbe Anders Jonsen og veg Paaraab til Byens Beboere at faa ham paagreben.

Det befindes altsaa saaledes af anførte Forklaringer oplyst, at de tiltalte 3de Skovlunde Mænd har tilsidesat den Lydighed og Agtelse, som de efter Lovgivningen var Sognefogdens dem ved de tilsendte Mænd givne Ordre skyldig, og ligeledes at de øvrige Tiltalte som Vagthold ikke har iagttaget det Forhold, som de uden endog at hense til, at de ikke kunde fratræde samme Vagthold uden med Sognefogdens Tilladelse og før den under Sagen ommeldte vanvittige Anders Jonsen blev modtaget af et andet Vagthold, maatte kunne af Tingenes Natur indse at være deres Pligt, og ved hvis Efterladelse de ligeledes maatte kunne indse mulig farlige Følger for det offentlige.

Paa Grund altsaa af foranførte vil samtlige ommeldte Tiltalte være at anse med en arbitrær Mulkt til Ballerup Sogns Fattigkasse hvornæst

herved kendes for Ret:

De Tiltalte bør hver især betale Mulkt til Ballerup Sogns Fattigkasse 2 Rdl.

Efter disse Domme skal vi citere nogle Regninger fra Skarpretteren og „Bysvenden“ i København; de viser, at Hovederne sad løse paa de Tider, og at man ikke var kneben med at stryge til Kagen og sætte Folk i Slaveriet.

„Efter Ordre er Delinquenten Lars Ingvorsen (der havde stjaalet 7 Svin paa Roskilde Landevej. Forf.) bleven pidsket, hvorfor tilkommer mig efter Taxten

for at pidske	5 Rdl.
for at lade ham bringe til Stokhuset	4 —
Summa	9 Rdl.

Kbhvn., 9. Nov. 1773.

Mülhausen.“

„Efter Ordre er Delinquentinden Johanne Fruelsdatter (som var dømt for Bigami. Forf.) bleven pidsket, hvorfor mig tilkommer efter Taxten

for at pidske	5 Rdl.
for at lade hende bringe til Børnehuset	4 —
	<hr/>
Summa	9 Rdl.

Kbhvn., 24. Maj 1774.

Mühlhausen.“

„Efter Ordre er Delinquentinden Karen Larsdatter (Barnefødsel i Dølgmaal. Forf.) bleven rettet med Økse, hvorfor mig tilkommer efter Taxten

for Hovedet at afhugge	3 Rdl.
for at lade hendes Hoved sette paa en Stagge	2 —
for Kroppen at ladde nedgrave i galge Backen	3 —
for vognen, som folkene kørte med di fornødne til executionens fremme	2 —
	<hr/>
Summa	15 Rdl.

Kbhvn., 27. Oktober 1774.

Ovenanførte 15 Rdl. er mig rigtig betalt, hvorfor jeg hermed vedbørligt quittire. Mühlhausen.“

Efter kvitteret Regning betaltes Mülhausen „for at hand Stryg Delinquenterne Knud Jensen og Maria Mads Datter til Kagen ved Ballerup og derefter ved sine Folk bragte ham i Slaveriet og hende i Spinde-Huuset for der efter allernaadigste Høyeste Retts Dom at forblive deres Livs Tiid“ 18 Rdl.

„For at give Arrestantinden Ellen Jensdatter de hende efter Birkethingsdommen tildømte 27 Slag er mig D. D. af Velædte Hr. Regimentsskriver Nørager betalt 1 Rdl. For samme 1 Rdl. herved quitteres.

Frederiksholms Fangetaarn, 5. Juli 1785.

Christen Sørensen, Bysvend.“

„For at exequere den personelle Straf over Arrestanten Andreas Rasmussen, der ved Dom er dømt for ringe

Tyveri at miste sin Hud i Fængslet m. m., samt for at befordre ham til Stokhuset for at afliene Frigjælden med $58\frac{3}{8}$ Dag, har velædle Regimentsskriver Nørager som Aktor betalt mig 1 Rdl. 3 Mk., for hvilke jeg herved quitterer.

Kbhvn., i Blaa Taarn, 17. Febr. 1787.

Christen Sørensen, Bysvend.“
